

Verslag Symposium 14 mei Amersfoort

Er waren 28 aanwezigen; 22 mensen hadden er eveneens bij willen zijn maar waren verhinderd.

Belemmert nucleaire dreiging onze strijd voor een kernwapenvrije wereld?

Jan Hoekema heet allen van harte welkom, opent als moderator het symposium en stelt de sprekers kort voor. Eerste spreker is Peter Buijs, voorzitter NVMP.

Peter Buijs, voorzitter NVMP

Oorspronkelijk hadden we hier het onderwerp klimaatproblematiek en kernwapens willen behandelen met onder meer een spreker van Greenpeace. Maar de actuele situatie in Oekraïne heeft ertoe geleid dat we het thema hebben aangepast. Vroeger waren we allemaal van ná de oorlog maar nu kunnen we zeggen dat we allemaal van vóór de oorlog zijn.

De spanningen waren natuurlijk hoog opgelopen maar wie had verwacht dat Poetin op 24-02 daadwerkelijk tot 'een speciale militaire operatie', zoals hij het zelf noemde, zou overgaan? Zijn dreigende taal dat, als het Westen er zich mee zou bemoeien, dit zou leiden tot gevolgen zoals we nog nooit hadden meegemaakt. Kort daarna volgde de mededeling dat Poetin zijn generaals opdracht gaf om de Russische afschrikkingstroepen gevechtsklaar te maken. Het woord kernwapens viel weliswaar niet maar iedereen wist dat hij daarop doelde en sindsdien hebben we het woord nog nooit zo vaak gehoord in de media sinds de Cubacrisis. Ook was er de Russische minister van Buitenlandse Zaken, Lavrov, die openlijk sprak over een serieuze nucleaire dreiging. Speculatie ontstond over de mogelijke inzet van een 'klein', tactisch kernwapen. En dan verscheen er het bericht over de zogenaamde *Doomsday plane*, een vliegtuig met alleen in de cockpit ramen omdat dit vliegtuig geacht wordt in de lucht te zijn met alle

Russische leiders mocht er een kernoorlog uitbreken en er geen lichtflitsen van kernexplosies mogen binnendringen. Overigens heeft de Verenigde Staten maar liefst vier van deze vliegtuigen paraat staan.

Gelukkig is Lavrov later met een mededeling gekomen dat Rusland zich zal blijven inzetten om het niet tot een kernoorlog te laten komen. Daarbij moet uiteraard meteen worden aangemerkt: wat zijn uitspraken momenteel nog waard? Rusland zou immers ook nooit Oekraïne binnenvallen, dat waren slechts oefeningen langs de grenzen.

Wat betekent dit voor onze missie: een kernwapenvrije wereld, iets waarvoor het kabinet Rutte zich ook actief wil inzetten zoals in haar regeerakkoord verwoord. Hoe moet dit nu verder? Veel geld wordt geïnvesteerd in nieuwe wapens. Oekraïne wordt door het Westen militair versterkt. Dit terwijl op 3 januari van dit jaar de leiders van de vijf grootste kernwapenstaten nog het principe omarmden *'that a nuclear war cannot be won and must never be fought.'*

Hangt dit nu allemaal in de lucht? Wel kwamen er voor ons nieuwe argumenten bij, de voorstanders van kernwapens hebben altijd beweerd dat de geloofwaardige nucleaire afschrikking als een noodzakelijk kwaad werd gezien om de vrede te bewaren. Nu zitten we echter in een situatie waarin de grootste kernwapenstaat nucleaire afschrikking gebruikt om ongestoord oorlog te voeren.

Kernwapens als chantagemiddel. En verder, een nucleaire oorlog is afhankelijk geworden van de mentale toestand van een leider. Waartoe is een kat in het nauw allemaal in staat? Door dit conflict is het belang en daarmee de dreigende proliferatie van kernwapens weer op de voorgrond geplaatst. Een laatste dreiging is de kwetsbaarheid van kerncentrales in oorlogsgebied zoals we bijvoorbeeld bij Tsjernobyl en Zaporizja hebben gezien. Waar belanden wij als NVMP? Onze missie is belangrijker en urgenter dan ooit. Een recente steekproef geeft aan dat 51% van de bevolking angst heeft voor een kernoorlog, daar ligt dus een voedingsbodem om de noodzaak voor de afschaffing van kernwapens te bepleiten.

Jan Hoekema, voorzitter Pugwash

De zogenaamde *Doomsday clock* staat slechts 100 seconden voor twaalf uur, een beangstigende situatie. We kunnen de wereld vergelijken met die ten tijde van de Cubacrisis in 1962 met die kanttekening dat de situatie van nu complexer en daardoor gevaarlijker is. Destijds was het conflict immers nog enigszins overzichtelijk tussen twee kernwapengrootmachten en was er nog enig rationeel gedrag te vinden bij de leiders. De situatie nu is onoverzichtelijker en daarmee gecompliceerder. Er is verschil hoe je het conflict in Oekraïne noemt, een militaire actie, een inval,

een oorlog? Rusland ziet daarbij een duidelijke betrokkenheid van de NAVO dat van Russische kant regelmatig wordt aangegrepen om met het kernwapen te dreigen. Voeg dit bij de mentale toestand van Poetin dan heb je een betrekkelijk gevaarlijke situatie. Tel daarbij op dat de Amerikaanse president Biden af en toe op fabulieren betrupt kan worden hetgeen tot risico's kan leiden. Ten derde is in de huidige tijd de kans op technologisch en menselijk falen toegenomen.

Wat moet dan onze agenda zijn? Ik denk drieledig, allereerst zo snel mogelijk een wapenstilstand, vrede te bewerkstelligen en humanitaire hulp te bieden aan de slachtoffers. Ten tweede moet de norm tegen het gebruik van kernwapens worden herbevestigd. Een *no first use*-verklaring zou daar behulpzaam bij zijn net als *riskreduction* om *accidental use* te voorkomen. China heeft tot nu toe de rol van kleine kernmacht gespeeld en is te veel onder de radar gebleven. China speelt echter een steeds agressievere rol in Azië dat tot gevaarlijke situaties aan het leiden is. Inmiddels is het ook een land met een groot militair potentieel.

Ten derde: het opstarten van nucleaire wapenbeheersing is erg belangrijk, de bijeenkomst van landen die het TPNW-verdrag tegen kernwapens hebben getekend is daarbij in juni de eerste gelegenheid, waar hopelijk Nederland als waarnemer aan zal deelnemen, gevolgd door de toetsingsconferentie van het Non-Proliferatie verdrag in augustus.

Er zal altijd een Rusland blijven in welke vorm en met welke regering dan ook. Daarom is het nodig om in Europa met Rusland tot nieuwe veiligheidsarrangementen, een *security architecture*, te komen. Daar is een precedent voor. In 1975 werd er een slotakte getekend, het akkoord van Helsinki, dat bepalingen bevatte over de vrije keuzes van allianties en het onschendbaar zijn van grenzen. Het zal nodig zijn om tot arrangementen te komen om zo de legitieme veiligheidseisen van Rusland en haar omringende landen te garanderen. Dat is ook mijn stelling voor vanmiddag we moeten tot veiligheidsafspraken nieuwe stijl komen om deze situatie beheersbaar te houden.

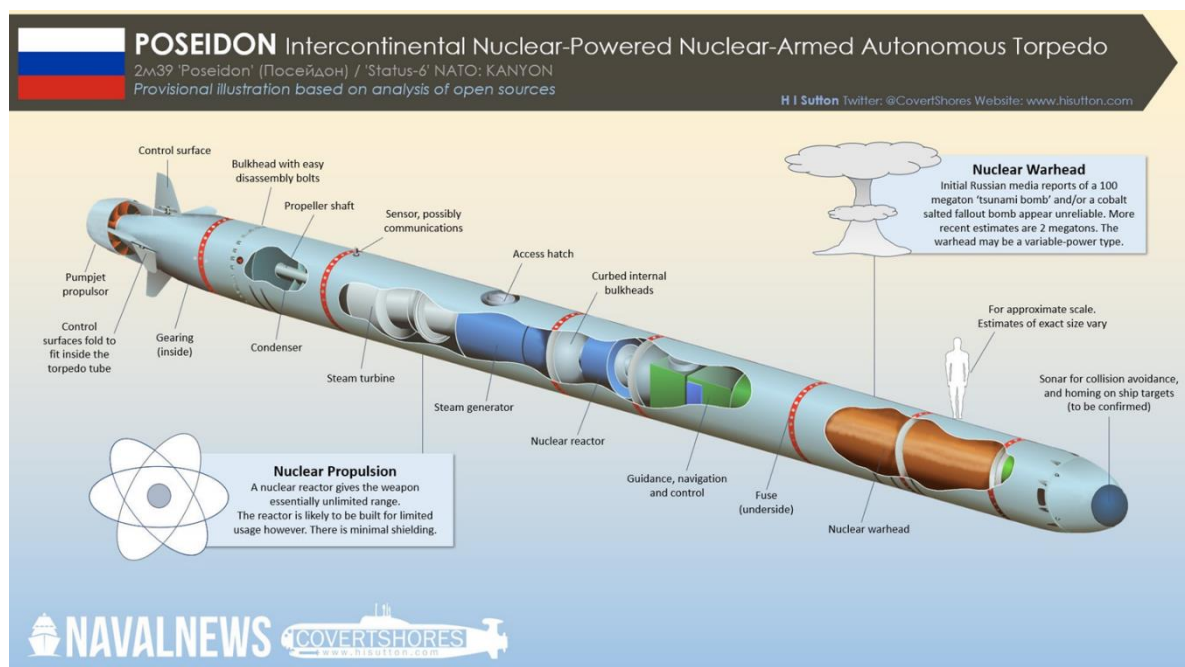
Danny Pronk, Instituut Clingendael

Danny Pronk begint met een bevestigend antwoord op de titel van dit symposium 'Belemmert nucleaire dreiging onze strijd voor een kernwapenvrije wereld'. De enorme voorraad aan kernwapens is weliswaar teruggebracht maar wereldwijd zitten we nog steeds op een aantal van ruim 13.000.

Momenteel is proliferatie een actueel probleem. Je ziet nu dat Rusland met zijn kernwapens oorlog kan voeren en dat Oekraïne zich niet kan verdedigen omdat ze er niet mee terug kunnen dreigen. En kijk je naar Noord-Korea dan lijkt het ondenkbaar dat zij ooit nog hun kernwapens op zullen geven. Inmiddels heeft dit land voor alle afstanden een raket ontwikkeld, ook die het Amerikaanse continent kunnen bereiken. Daar vinden frequente rakettesten plaats. Ook voor China geldt dat nu ze haar economische macht aan het uitbreiden is, daar ook een militaire expansie bij hoort, je ziet dat aan de uitbreiding van hun raketten en kernwapenarsenalen.

Kijk je nu naar het conflict in Oekraïne dan wordt er veelvuldig nucleair bedreigd door Rusland. Dat het in één klap het Verenigd Koninkrijk of Ierland in zee kan laten verdwijnen. Toch ben ik er wel van overtuigd dat Rusland zich nog steeds committeert aan de uitspraak dat een nucleaire oorlog nooit gewonnen en dus ook nooit uitgevochten moet worden. Daarbij heeft Rusland duidelijk gemaakt dat een conflict in een nabij gelegen buurstaat geen reden mag zijn om een kernwapen in te zetten. Wel is het zo dat er op kernwapengebied veel innovatie plaatsvindt. Rusland is al jaren bezig met ontwikkeling van overbrengingsmiddelen, snellere, hypersonische raketten. Poetin schermt regelmatig met zijn wonderwapens.

De Poseidon intercontinentale raket is daar een voorbeeld van. Een enorme torpedo die onder water wordt afgevuurd. Beschikt over nucleaire lading maar ook over nucleaire aandrijving zodat zijn bereik onbeperkt is. Deze raket zou het VK in zee kunnen laten verdwijnen.

De nucleaire dreiging, wat betekent dat voor een kernwapenvrije wereld? Dat de nucleaire geest uit de fles is en voorlopig niet terug in de fles. We leven nu met een actuele dreiging waarbij proliferatie, modernisering en uitbreiding van kernwapenarsenalen de boventoon voeren.

Discussie

Jannes Mulder: recent wordt er gesproken over de mogelijke inzet van tactische, kleine kernwapens die in Oekraïne kunnen worden ingezet. Wat zijn daarvan de consequenties en vragen die niet om een NAVO-reactie?

Danny Pronk: toch een beetje een artificieel onderscheid. In alle gevallen gaat het om een kernwapen, of het nu groot of 'klein' is. Zelfs bij een tactisch kernwapen praat je over een explosieve kracht die niet te vergelijken is met een conventioneel wapen.

Dan wordt er ook door kernwapenstaten gesproken over escaleren om te de-escaleren, het inzetten van een tactisch kernwapen om een conflict te beëindigen. Dat is een gevaarlijke redenatie, de drempel om een kernwapen te gebruiken wordt daarmee immers verlaagd. En als die eenmaal is overschreden weet je niet hoe je tegenstander gaat reageren en zet je de deur open voor je eigen vernietiging.

Jan Hoekema: als zo'n 'tactisch kernwapentje' wordt ingezet dan zal dat voor veel verwarring zorgen.

Jannes: maar stel het wordt ingezet hoe moet de NAVO dan reageren?

Danny: vooral eerst goed nadenken en zeker niet meteen nucleair antwoorden. Anders zet je de deur open voor weer een tegenreactie met een nucleair sneeuwbaaleffect.

Jan: gebruik eerst de communicatiekanalen om te zoeken naar een diplomatieke reactie. Mogelijk gaat het om een ongeluk of miscommunicatie.

André Knottnerus: iedere leider moet zich verhouden tot zijn eigen burgers. Hebben we alleen ruzie met Poetin, zijn bevolking blijft hem toch blijkbaar in meerderheid steunen. Hij zit er, zolang hij wordt erkend door zijn burgers.

Peter Buijs: als deze steun gaat schuiven ten nadele van Poetin, dan kan er wat gaan gebeuren, maar onderzoek wijst dat nog niet uit. De demonstraties in Moskou zijn ook uitgedoofd.

Jan: niemand weet hier eigenlijk het antwoord op. Je hebt drie groepen: 1) de Russische bevolking, maar die is apathisch gemaakt; 2) de oppositieleiders en intellectuelen maar die zijn inmiddels weggewerkt; 3) de belanghebbende partijen en leger. Die groep is het meest kansrijk maar daar heerst een sterke samenhang, mocht daar twijfel ontstaan dan is er nog hoop.

Danny: het huidige veiligheidsapparaat controleert de staat, zolang die gelederen gesloten blijven komt er weinig verandering. Je kunt je ook de vraag stellen, als er een decentralisatie van de macht plaatsvindt 'wat dan', is dat niet nog gevaarlijker? Dan krijg je een kernwapenvoorraad die beheerd wordt door misschien wel tien verschillende actoren.

Heleen Boonstra: wat zijn de criteria voor de inzet van kernwapens door Rusland?

Danny: dat zijn er vier: 1) als er een kernwapeninzet is op Russisch grondgebied; 2) als er massavernietigingswapens gebruikt worden tegen de Russische federatie en haar bondgenoten; 3)

als er een decapitatie (onthoofdings) aanval wordt gepleegd op het Kremlin, een snelle aanval met kernwapens door de NAVO; 4) als het voortbestaan van de Russische staat op het spel komt te staan. Dat is erg rekbaar, maar zal praktisch toch moeten inhouden dat de vijandelijke tanks aan de poorten van Moskou staan.

Dirk Hoogenkamp: is er nog hoop voor kernwapenverdragen, de meeste worden immers opgezegd?
Danny: onderhandelingen liggen momenteel stil, diverse verdragen zijn inderdaad opgezegd. Mogelijk dat er over nieuwe wapens zoals de hypersonische overbrengingssystemen wel afspraken worden gemaakt om daarover transparantie te betrachten, dat gaat dus vooral om technologische afspraken. Als er weer mondiale onderhandelingen beginnen is er de noodzaak om China daarbij te betrekken.

Bert Sweerts: houden de kernwapenstaten elkaar niet in gijzeling? Overall zie je een enorme toename van de defensie-uitgaven. Zijn de kaarten al niet geschud door andere actoren?

Danny: wapenhandel, wapenindustrie vormen die geen belemmering voor ontwapening? Bepaalde oorlogen en conflicten hangen soms samen met toevalligheden, het overvalt je gewoon, deze oorlog in Oekraïne leek toch een eenmansbesluit van Poetin.

Peter: Eisenhower waarschuwde in 1959 al voor het militaire-industrieel complex. De contracten voor die hele kernwapenmodernisering zijn notabene door Obama ondertekend, die contracten lagen al langere tijd vast en daar is niet onderuit te komen.

Wij moeten onze pijlen zetten op *civil society*, dat wij tolereren dat we verdedigd worden door systemen die, als er iets misgaat, de hele mensheid teloor doen gaan. Nu is het kernwapenprobleem heel actueel geworden, dat moeten we gebruiken om straks bij de toetsingsconferentie van het NPV nadruk te leggen op artikel 6 waarin kernwapenstaten zich verplichten tot kernontwapening te komen. De maatschappelijke druk zal moeten worden opgebouwd om dit te bereiken.

Secretaris Marianne Begemann bedankt de sprekers met een attentie